

Reactie op de Ontwerp Nota Ruimte

We zijn er blij mee

Wij zijn blij met deze nota, met name omdat het deze keer ook een paragraaf maatschappelijke voorzieningen bevat (vanaf bladzijde 293). Deze voorzieningen zijn essentieel voor de samenleving en randvoorwaardelijk om ergens te kunnen wonen. We zien het ook als erkenning voor waar wij als landelijk kennisnetwerk voor staan: goede plekken voor de samenleving.

De nota bevat ook goede aanknopingspunten om met elkaar in gesprek te gaan. De drie leidende principes (meervoudig ruimtegebruik, gebiedskenmerken centraal en voorkomen dat problemen worden afgewenteld) passen ons als een jas. De noodzaak tot kiezen, combineren en intensiveren van het ruimtegebruik is iets waar we in het netwerk van Bouwstenen voor Sociaal dagelijks mee bezig zijn en dat niet alleen in verband met ruimtegebrek, maar ook in verband met de haalbaarheid en betaalbaarheid van deze voorzieningen.

Op basis van de kennis en ervaring van onze 185 partners (waaronder rijksvastgoed, provincies, gemeenten, scholen, maatschappelijke organisaties en bedrijven; allemaal even lief, als we maar vooruit komen) hebben we wel een aantal opmerkingen, aanvullingen en suggesties voor de nota.

We hebben ze ingedeeld naar ruimtelijke::

- kwaliteit (in termen van functionaliteit en gebouwkwaliteit)
- kwantiteit (in termen van beschikbare vierkante meters)
- spreiding (in termen van omvang en bereikbaarheid)

Daarna gaan we nader in op het stelsel en geven graag ook een gedachte voor het vervolg mee.

De kwaliteit van de ruimte

In de nota wordt gesteld dat de kwaliteit van de voorzieningen over het algemeen goed is.

Tegelijkertijd wordt gesteld dat veel van de huidige voorzieningen nog dezelfde vorm hebben als in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw en dat die vorm niet aansluit bij de demografische en maatschappelijke veranderingen.

Opmerkingen, aanvullingen en suggesties

- Wij kennen geen onderzoek waaruit blijkt dat de ruimtelijke kwaliteit van de voorzieningen over het algemeen goed is. Wat ons betreft kan deze zin er uit.
- Veel gebouwen in dorpen, buurten en wijken, bedoeld voor onderwijs, gezondheid, sport, ontmoeten en zorg zijn niet alleen qua vorm (doel, functionaliteit), maar ook qua organisatie en bouwtechnische staat verouderd en aan vernieuwing toe. Wat ons betreft kunnen die laatste twee aspecten worden toegevoegd.
- De kwaliteit van de gebouwen waarin (bewegings-) onderwijs wordt gegeven verdient ons inziens extra aandacht in een nota ruimte vanwege de leerplicht en de wettelijke taak van het Rijk. Deze gebouwen zijn over het algemeen niet gezond, niet geschikt voor eigentijds onderwijs en ook energetisch niet op orde (slecht label). Fijn als dat expliciet wordt genoemd.

De hoeveelheid ruimte (kwantiteit)

In de nota wordt gesteld dat de beschikbaarheid van voorzieningen in sommige regio's afneemt en bij nieuwbouw of verdichting niet altijd voldoende voorzieningen worden gepland. Dit wordt in de nota toegeschreven aan het gebrek aan ruimte.

Opmerkingen, aanvullingen en suggesties

- De afnemende beschikbaarheid is in de praktijk vooral een geldkwestie. Daarbij is er ons inziens te weinig aandacht voor / inzicht in de ruimtebehoefte voor maatschappelijke activiteiten bij de ruimtelijke planvorming. Fijn als dat kan worden toegevoegd.
- De minimale ruimtenorm van het Rijk voor het regulier onderwijs is te laag voor goed en inclusief onderwijs (3,5 m² met een vaste voet). Deze norm is iets lager dan voor kinderopvang, veel minder dan de ruimte die kinderen thuis hebben en staat in schril contrast met wat volwassenen aan werkruimte hebben. De problemen die dit oplevert worden afgewenteld op kinderen (volle klassen, weinig beweging, herrie), het onderwijs (werkdruk) en scholen en gemeenten die in de praktijk vaak de ruimere VNG-norm hanteren (met hogere kosten). Gezien de verantwoordelijkheid van het Rijk lijkt het ons goed dit probleem ook in de nota te benoemen.
- Wat ons betreft mag in de nota benoemd worden dat ook de gedetailleerde ruimtenormen voor het onderwijs niet meer van deze tijd zijn. Het zou goed zijn die opnieuw te bezien.
- Naast het gebrek aan ruimte speelt ook dat kansen voor meervoudig grond- en ruimtegebruik niet optimaal (kunnen) worden benut. Dat geldt voor het delen van ruimte tussen maatschappelijke sectoren onderling, maar ook voor het delen van ruimte in woonvoorzieningen en voorzieningen in de private sector. Gezien de leidende principes voor de nota verdient dit wat ons betreft ook een plekje in de paragraaf over voorzieningen.

De spreiding van de ruimte (omvang en bereikbaarheid)

Het Rijk ziet graag dat de maatschappelijke voorzieningen zich waar mogelijk dicht bij huis bevinden en lopend of met de fiets bereikbaar zijn. Voor voorzieningen met een groter verzorgingsgebied zet het Rijk in op goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer en de auto. Wat de ideale balans is, verschilt per voorziening en per gebied en is afhankelijk van het type leefomgeving en de behoeften van bewoners.

Opmerkingen, aanvullingen en suggesties

- De wens van thuis nabijheid en bereikbaarheid sluit goed aan bij het gedachtegoed van de 10-minuten stad en het idee van voorzieningenplanologie. De ideale balans verandert ook in tijd en het vermogen van mensen zich aan te passen aan de nieuwe situatie. Door de komst van de elektrische fiets kunnen middelbare scholieren verder reizen voor een opleiding naar keuze. Mensen zijn bereid verder te reizen voor een goed ziekenhuis, maar willen wel dat de dokter, de ambulance en de brandweer er snel is als we die nodig hebben. We leren, ontmoeten, zorgen en kopen steeds meer online, maar ook fijn als dat in de buurt kan (bepaalde uren op een locatie of in mobiele vorm). Om met de veranderingen mee te kunnen bewegen is het van belang dat de ruimte en het gebruik van de ruimte ook in de tijd

mee kan bewegen. Dat is nu vaak lastig omdat de sectorale organisatie en bekostiging leidt tot ruimteclaims en opschaling in de eigen koker in plaats van het aanbrengen van een andere ordening (lees ook exploitatie).

- Bij de (politieke) afweging tussen gebruikersbelang, organisatiebelang en het financieel belang zien we vaak dat het gebruikersbelang het onderspit delft. Gevolg is schaalvergroting, verdringing naar goedkopere gebieden en de randen van het dorp of de stad en professionalisering. Dit gaat ten koste van nabijheid, betrokkenheid en de vrijwillige inzet van mensen. Het is een voorbeeld van afwenteling: goedkoper of belangrijk voor (de positie van) de organisatie, maar duurder voor de samenleving.
- Wellicht kan het bovenstaande worden ondervangen door aan de zin over de ideale balans ook de betaalbaarheid als aspect toe te voegen. Bij maatschappelijke voorzieningen gaat het altijd over de vraag wat willen we en wat hebben we er als samenleving voor over. Wellicht ook het tijdsaspect toevoegen.
- Extra aandacht is gewenst voor de plek van activiteiten en diensten met een belangrijke maatschappelijke functie en nu vaak vanwege het stelsel, de kosten en de sores, moeite hebben een plekje te vinden, bijvoorbeeld buurthuizen, sportverenigingen en andere doe- en ontmoetings-plekken voor de zelfredzame samenleving, maar ook kinderopvang, huisartsen en apotheken.
- Meer referenties en beelden over de schaalgrootte en de bereikbaarheid van voorzieningen helpt bij de (her)inrichting van het stelsel en de ruimtelijke planning op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Wellicht om in de nota als nodig / belangrijk te benoemen.

Samenwerking en het stelsel

In de nota wordt aangegeven dat de verschillen per regio toenemen. De sectorale inrichting van het stelsel wordt als probleem gezien. Daarom wil het Rijk dat er beter wordt samengewerkt tussen de fysieke en sociale departementen.

Opmerkingen, aanvullingen en suggesties

- Door de inrichting van het stelsel rond maatschappelijke voorzieningen nemen niet alleen de verschillen tussen regio's toe, maar ook de verschillen tussen arm en rijk en tussen stad en landelijk gebied. Fijn als dat ook kan worden benoemd.
- De huidige sectorale benadering (organisatie en financiering) van maatschappelijke voorzieningen is financieel onhoudbaar. De benodigde investeringen leggen een steeds groter beslag op de publieke middelen. Ruimte is niet gratis en het is fijn als dat ook in deze paragraaf tot uitdrukking komt.
- De ambitie voor meervoudig ruimtegebruik en het combineren van functies bestaat al jaren maar is tot nog niet echt van de grond gekomen.
- De vernieuwingsopgave in het maatschappelijk vastgoed biedt kansen voor een andere vormgeving van de voorzieningen en een andere inrichting van het stelsel.
- Dit vraagt om (experimenter) ruimte, meer zicht op de vraag en behoefte en samenwerking tussen partijen die de toekomst kunnen vormgeven.
- Het Rijk kan een belangrijke rol vervullen door juridische en financiële belemmeringen weg te nemen. Fijn als dat als inzet van het Rijk in de nota kan worden opgenomen.

Gedachten over het vervolg

Kiezen is nog geen doen. Voor verandering is een veranderstrategie (beleidsstrategie) nodig. Om de ambities van de nota werkelijkheid te laten worden is het nodig samen anders te leren kijken (van eigen ruimte naar ruimte delen, van sectoraal naar meer integraal). overtuigingen en routines onder de loop te nemen en het kleine, praktische en eenvoudige her te waarderen.

Nu zijn diverse maatschappelijke activiteiten voor dorpen, buurten en wijken gekoppeld aan een gebouw. Het kan voor buurtfuncties wellicht helpen om onderscheid te maken tussen de plek (ruimte en gebouw) enerzijds en de maatschappelijke activiteit (onderwijs, opvang, gezondheid, ontmoeten en zorg) anderzijds. Dat past ook bij de wijze waarop we met woningen, parken en pleinen omgaan (ook niet per kamer of losse functie). Ook kan het helpen om toe te werken naar één plekkenpot vanuit Den Haag, waaruit de ruimte voor maatschappelijke activiteiten zeker wordt gesteld. Dan kan de plek ruimtelijk (met brede bestemming en redelijke omvang) flexibel worden ingezet en met zijn tijd en politieke wensen meegaan.

In Bouwstenenverband hebben we diverse ideeën en tools ontwikkeld waarmee we de ambities uit de nota vooruit kunnen helpen. Denk bijvoorbeeld aan ons werk rond lokale Makelpunten, onderzoek naar ruimtenormen en -referenties (ook die van het rijk) en ons werk rond dubbel gebruik, voorzieningenplanologie, voorzieningenplannen en beleid rond maatschappelijk vastgoed. We zouden het zeer op prijs stellen als we met ons netwerk vanuit de praktijk een rol mogen spelen in de verbinding van de beleids-, onderzoeks- en uitvoeringsagenda en samen met alle partijen op alle niveaus, naar opties om uit te kiezen mogen zoeken. .

Veel succes met de verwerking van alle reacties en het vervolg.

Meer informatie en relevante berichten

- [Webinfo](#) Deltaplan Scholen (sinds 2022)
- [Webinfo](#): Makelpunten voor maatschappelijke ruimte
- [Publicatie](#): Reisgids maatschappelijke voorzieningen (2013)
- [Blog](#): Denk in termen van voorzieningen (Herman Soepenbergh, december 2025)
- [Bericht](#): Urgentie op ruimte delen (november 2025)
- [Bericht](#): School buurt en samenleving; wat wil Den Haag (september 2025)
- [Bericht](#): Praktisch combineren, kom uit je koker (september 2025)
- [Bericht](#): Gebrek aan middelen, grootste zorg (september 2025)
- [Bericht](#): Hulpvraag aan landelijke politiek (augustus 2025)
- [Bericht](#): Meer referenties voor ruimtelijk beleid (juli 2025)
- [Bericht](#): Utrecht wil scholen beter benutten (ju)
- [Bericht](#): Goed mixen van scholen (mei 2025)
- [Bericht](#): Steeds meer twijfel over wetsvoorstel (mei 2025)
- [Bericht](#): Handen en panden voor de sociale basis (maart 2025)
- [Bericht](#): Zichtbaar tekort voor schoolgebouwen (maart 2025)
- [Bericht](#): Doe meer met minder ruimte (maart 2025)
- [Bericht](#): Twee kansen voor de vernieuwingsopgave (februari 2025)
- [Bericht](#): Nieuwe kaders voor onderwijshuisvesting nodig (februari 2025)